

Broj: 01-696/21-2
Podgorica, 30.12.2022. godine
MB

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, u skladu sa odredbom člana 41 Zakona o zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG" br. 42/2011, 32/2014 i 21/17) i člana 41 Pravila o radu zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG", br. 53/14), nakon sprovedenog ispitnog postupka po pritužbi XX daje

MIŠLJENJE

I Uvod

1. Građanka XX je podnijela Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, putem elektronske pošte dana 7. septembra 2021. godine pritužbu, u kojoj je, u bitnom, navela: da je penzionerka, koja je sa prebivalištem na adresi Bajova X, Cetinje; da je, kada je bila u svom domu 5 septembra, začula rafale i da je pretpostavila da je počela intervencija policije; da joj se kćerka strašno uznemirila od tog zvuka; da nije bila učesnica protesta; da je izašla ispred zgrade, vidjela na destine osoba različitog pola i starosti, kako bježe od policije; da je prišla do sredine trga da zamoli službenike Uprave policije da ostave omladinu i Cetinje na miru; da nije vrijeđala službenike Uprave policije; da joj je u tom momentu, pričao čovjek koji joj je rekao „bježite gospođo, gađaće i vas“; da je tada krenula ka svojoj zgradi nazad kada je osjetila mučninu i povraćanje; da, kada je ušla u ulaz, tu je već bilo dosta osoba, između ostalih, i osoba starosti od 60-70 godina, kada je odlučila da otvori vrata od svog stana kako bi se sklonili i izbjegli dalju opasnost; da je jedna od starijih gospođa, koja je ušla u njen stan bila povrijeđena; da su ljudi lupali kako bi ušli u njen stan, bježeći od dima; da je čula da puno ljudi plače i vrišti; da sa te lokacije, na kojoj ona živi, nije bilo napada na službenike Uprave policije, jer i nije postojalo pogodnih predmeta za takvo nešto; da je njena kćerka od rođenja boluje i da je osoba sa 80 posto invaliditeta; da su je pucnji uznemirili i da se njeno zdravstveno stanje pogoršalo; da nije bilo sigurno da je odvede do bolnice, iako živi blizu; da okolnosti koje su bile nijesu omogućavale redovnu i kvalitetnu zdravstvenu njegu te da su kasnije otišli u bolnicu autom, kako bi manje osjećala dim.

Dalje je navedeno: da joj je ćerka 6. septembra opet bila uznemirena; da je 7. septembra i dalje imala kašalj; da ima problem da izlazi iz kuće; da je ovaj diogađaj itekako uticao na njenu ćerku te da je mišljenja da je ovakvim postupanjem Uprava policije povrijedila njena prava, posebno njene kćerke i da smatra da je došlo do kršenja ne samo domaćih već i međunarodnih standarda ljudskih prava.

Na kraju se navodi da traži da se provjeri postupanje policije na konkretnoj lokaciji prema njenom ulazu i da se utvrdi da li je došlo do prekoračenja ovlašćenja i neprofesionalnog postupanja koji su se odrazili i na zdravlje i život nje i njene ćerke.

Uz pritužbu je dostavljen i izvještaj ljekara u Hitnoj medicinskoj pomoći, od 6.9.2021. godine, koji se odnosi na kćerku podnositeljke pritužbe.

II Postupanje Zaštitnika

2. Zaštitnik je saglasno odredbama člana 35 Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, aktom br. 01-696/21-1 od 1. oktobra 2022. godine, zatražio izjašnjenje od strane Uprave policije na navode iz pritužbe.

Uprava policije je aktom br. 074/21-28905/2 od 21.10.2021. godine, dostavila izjašnjenje Centra bezbjednosti Podgorica, 14 br. 074/21-22835/2 od 15.10.2021. godine. U izjašnjenju se u bitnom navodi: da su shodno zakonskoj obavezi službenici Uprave policije vršili poslove i zadatke obezbjeđivanja neprijavljenog javnog okupljanja, odnosno poslove održavanja javnog reda i mira i preventivne aktivnosti na sprječavanju nasilja i eventualnog izvršenja krivičnih djela i prekršaja; da je tokom trajanja neprijavljenog javnog okupljanja došlo do napada grupe građana na policijske službenike koji su se nalazili u kordonu i potom probijanje policijskog kordona od strane grupe lica koja su protestovala; da u cilju uspostavljanja narušenog javnog reda i mira u većem obimu, kao i sprječavanja daljeg vršenja krivičnog djela napada na službeno lice u vršenju službene dužnosti, bila je nužna upotreba sredstava prinude, odnosno hemijskih sredstava i sredstava posebne namjene; da je do upotrebe navedenih sredstava prinude nužno moralo doći prema licima koja su se protiv pravno okupila i protiv pravno ponašala jer su nasilničkim ponašanjem izazvali napad na policijske službenike koji su stajali u kordonu i obavljali poslove bezbjednosti u skladu sa zakonom te da su upotrijebljena hemijska sredstva zakonom predviđena i dozvoljena i imaju za cilj da odbiju napad na policijske službenike, da zaštite njihovu bezbjednost kao i bezbjednost građana, a da pri tom izazovu najmanje štetne posljedice.

Na kraju se navodi: da iako je Uprava policije preduzela sve mjere i radnje isključivo u cilju opšte bezbjednosti, zaštite Ustavnog poretka Crne Gore, odbijanja napada na policijske službenike, sprječavajući dalje vršenje krivičnog djela i uspostavljanje narušenog javnog reda i mira; da izjavljuju žaljenje zbog uznemiravanja građana, kao i pojedinačnih uznemiravanja kao što je slučaj sa kćerkom uvažene podnositeljke pritužbe, zbog pogoršanja zdravstvenog stanja uslijed upotrebe hemijskih sredstava.

Institucija Zaštitnika zatražila je od Uprave policije da dostave kompletnu dokumentaciju o upotrebi sredstava prinude u vezi sa sredstvima koja su upotrijebljena na Cetinju 5. septembra 2021. godine.

U odnosu na podnositeljku pritužbe i konkretno lokacije koju je navela da se podnositeljka pritužbe nalazila, Uprava policije je dostavila izvještaje o upotrebi sredstava prinude-hemijskih sredstava službenika koji su bili raspoređeni na tim pozicijama i to: izvještaje br. 070/21-5416, 070/21-5416/1, 070/21-5416/2, 070/21-5416/3, 070/21-5416/4, 070/21-5416/5, 070/21-5416/6, 070/21-5416/7, 226/21-5453/2 i 226/21-5454/2 kao i 10/21, 09/21, svi sačinjeni 6.9.2021. godine.

Zaštitnik je, u skladu sa svojim nadležnostima, zatražio i dobio Mišljenje Komisije o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine u kojem se, u vezi sa predmetnim događajem, navodi da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima i pritom primijenili ovlašćenja propisana čl. 41 Zakona o unutrašnjim poslovima (tačka 2), te da je Mišljenje koje je komisija sačinila zasnovano isključivo na izvještajima rukovodilaca obezbjeđenja Sektora Uprave policije MUP-a koji su shodno planu bili angažovani i primijenili policijska ovlašćenja i upotrijebili sredstva prinude na području prijestonice Cetinje, na osnovu kojih je rukovodilac obezbjeđenja XX sačinio Izvještaj koji je bio predmet analize Komisije.

U dijelu Mišljenja Komisije, koji se odnosi na postupanje policijskih službenika (PS) na konkretnoj lokaciji koja je navedena u pritužbi kao lokacija na kojoj se podnositeljka pritužbe nalazila, se navodi: da je nekoliko stotina građana oko 6:00 časova 5. septembra, krenulo sa napadom na način što su prvo putem fizičke snage pokušali probijanje kordona, nakon toga gađanjem kamenicama i drugim čvrstim predmetima policijske službenike koji su se nalazili u kordonu na Dvorskom trgu i ulici Baja Pivljanina sa namjerom da probiju kordon i zaposjednu štićeni prostor a nakon toga i manastir; da je tada policijski starješina CB X, putem megafona prvo izdao upozorenje, a zatim i naređenje, okupljenim građanima da se udalje od kordona i prestanu sa nasilnim ponašanjem; da su tada građani počeli da se još nasilnije ponašaju, prvo guranjem, udaranjem rukama i nogama u štitove policijskih službenika, a potom i bacanje raznih predmeta prema policijskim službenicima, kako bi probili policijski kordon te da je, obzirom da se upotrebom drugih sredstava prinude nije mogla odbiti prijetnja i opasnost koja je prijetila, naređeno rukovodiocu tog sektora od strane rukovodioca obezbjeđenja, putem radio veze, upotreba hemijskih sredstava i sredstava posebne namjene, a na osnovu prethodno dobijenog usmenog odobrenja direktora Uprave policije, putem telefona oko 6 časova (odobrenje direktora br. 24883/1 od 5.9.2021. godine), kako u ovoj situaciji tako u na svim ostalim pozicijama u sektorima, kada se za to budu stekli zakonski uslovi za upotrebu istih.

Dalje je navedeno: da se daljim uvidom u izvještaj o upotrebi sredstava prinude, dostavljen od strane rukovodioca sektora u sklopu kojeg se nalazila označena lokacija, može zaključiti da su policijski službenici CB XX, XX i XX oko 6 časova, upotrijebili ručni sprej „KO-FOG“ sa nadražujućim dejstvom u pravcu grupe lica, na način što su prskali dužim mlazevima u pravcu glave i lica, pokušavajući da sa najmanje posljedica odbiju napad od sebe, koristeći najblaže sredstvo prinude.

Takođe se navodi: da obzirom na boj lica koji su činili nered, intezitet napada kao i činjenicu da je značajan dio građana posjedovao zaštitne (gas) maske, te da upotrebom ručnog spreja policijski službenici nijesu mogli uspješno obaviti službeni zadatak, rukovodilac obezbjeđenja sektora je naredio policijskom službeniku CB X XX i PS CB X XX, raspoređenim na pozicijama službenika za upotrebu hemije, da upotrijebe hemijska sredstva ispaljivanjem po dva patrona iz hemijskih pušaka prema ovoj grupi lica; da, kako je ova grupa lica nastavila sa nasilnim ponašanjem, rukovodilac naređuje PS CB X XX, koji se nalazio na lijevoj strani kordona i PS XX koji se nalazio na desnoj strani kordona, da upotrijebe po dvije ručne hemijske bombe AF1, bacajući navedene bombe na mjestu gdje se nalazila masa koja je pokušavala da probije kordon; da je nakon upotrebe hemijskih sredstava okupljena masa počela da se udaljava u pravcu UO Gradska kafana i Njegoševe ulice; da je nedugo zatim, oko 6:45 časova, veća grupa lica istrčala iz UO Gradske kafane i počela da baca čaše, flaše i druge tvrde predmete na PS koji su u tom trenutku bili ugroženi; da su tom prilikom bili povrijeđeni PS CB X; da je rukovodilac obezbjeđenja opet izdao naređenje rukovodiocu Sektora za upotrebu hemijskih sredstava i sredstava posebna namjene, nakon čega je službenik CB X XX upotrijebio hemijska sredstva ispaljivanjem četiri patrona iz hemijske puške; da PS CB X XX u pravcu ove grupe lica baca dvije fleš bombe; da se tada sa prvom vrstom kordona krenulo u potiskivanje ovih lica prema Njegoševoj ulici, kada je veća grupa lica nastavila sa napadom gađajući PS drvenim polugama, mermernim pločama i drugim predmetima, uslijed čega je, radi odbijanja napada PS CB X XX upotrijebio dvije ručne hemijske bombe AF1 prema ovoj grupi lica te da se nakon toga ova grupa udaljila iza zgrade u ulici Njegoševe u pravcu Bajove ulice.

Dalje se navodi: da je oko 7:40 časova, veća grupa lica, među kojima je dio njih imao zaštitne maske i crne marame, krenula iz pravca Bajove ulice u pravcu policijskog kordona, kada počinju da ih gađaju staklenim flašama, velikim kamenicama, mermernim pločama i drugim predmetima; da je PS CB X XX upotrijebio hemiojska sredstva ispaljivanjem četiri patrona iz hemijske puške u pravcu navedenih lica, uslijed čega su zbog opasnosti za život PS, PS CB X XX i XX upotrijebili 4 ručne hemijske bombe AG1 prema ovoj grupi lica, bacajući ih u njihovom pravcu, nakon čega su se ova lica počela udaljavati; da je

oko 8:35 časova, veća grupa lica počela ponovo da se okuplja u ulici Baja Pivljanina i sprema napad prema policijskim kordonima, nakon čega su službenici CB X, sa strane ušli kao ovim licima, ne bi li izvršili potiskivanje; da su ova lica prilikom uočavanja PS počeli iste da gađaju i kamenuju; da je tada službenik CB X XX upotrijebio hemijsku pušku ispaljivanjem dva patrona prema ovim licima, dok je PS CB X XX po naređenju rukovodioca sektora upotrijebio dvije ručne hemijske bombe AF1, prema ovoj grupi lica te da je intezitet napada na policijske službenike bio u kontinuitetu jak i neprekidan, sve do 9:30 časova kao i da upotrebom navedenih sredstava i sredstava posebne, odbijen napad na policijske službenike.

Na kraju se navodi: da imajući u vidu da je prilikom preduzimanja policijskih ovlašćenja i zadataka, u konkretnim slučajevima prethodilo oglašavanje lica o izdatim upozorenjima i naredjenjima PS, kao i onemogućavanje obavljanja službene radnje, da su PS zakonito upotrijebili sredstva prinude u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima, srazmjerno opasnosti koja je prijetila jer su u datoj prilici primijenjena najblaža sredstva prinude, koja su garantovala uspješno izvršenje zadatka a koji se na drugi način nije mogao izvršiti.

Zaštitnik je, u skladu sa svojim nadležnostima, zatražio i dobio dokumentaciju strane MUP-a – Odjeljenja za kontrolu policije, konkretno Izvještaj o izvršenim provjerama povodom zahtjeva za prikupljanje potrebnih obavještenja i pokretanje postupka unutrašnje kontrole, povodom preduzimanja dokaznih radnji Osnovnog državnog tužilaštva na Cetinju K.br. 55/2021 u kojem je, u odnosu na lokaciju na kojoj se nalazila podnositeljka pritužbe, u bitnom navedeno: da je broj upotreba sredstava prinude prikazan u izvještajima, ukupno 31, dok se broj upotrijebljenih sredstava prinude koji se vidi na snimcima 85, dok se sumnja na upotrebu sredstava prinude u ukupnom broju od 24, te da se na osnovu tako utvrđenog činjeničnog stanja, može konstatovati razlika stvarno upotrijebljenog broja sredstava prinude dobijenog na osnovu analize snimaka i broja sredstava prinude prikazanih u pojedinačnim izvještajima o upotrebi sredstava prinude PS Sektora III i u grupnom izvještaju o upotrebi sredstava prinude koji je sačinio rukovodilac Sektora III XX, po čijem naređenju – direktnom ili indirektnom su upotijebjavana sredstva prinude od strane PS koji su činili ovaj Sektor.

Konačno, u informaciji o cjelokupnom postupanju policijskih službenika Uprave policije dana 4. i 5. septembra naslovljenoj kao: „Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjeđenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira na Cetinju 4. - 5.9.2021. godine“, zaveden pod brojem 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine, a koji su sačinili XX.-rukovodilac Operativnog štaba, XX. – v.d. pomoćnik direktora; XX. – v.d. pomoćnik direktora; XX. v.d. pomoćnik direktora, se, između ostaloga, navodi da su angažovani službenici sprovedli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja.

Radi davanja stručnog mišljenja koje se odnosi na upotrebu hemijskih sredstava od strane Uprave policije, u predmetima koji su formirani u instituciji Zaštitnika povodom događaja koji se desio 4. i 5. septembra 2021. godine na Cetinju, XX, specijalisti toksikološke hemije je predata dokumentacija kako slijedi: kopije spisa predmeta koji su formirani u instituciji Zaštitnika i to:

01-669, 671,672,673,696, 697,698, 707, 708, 709, 710, 711, 714, 715, 718, 741, 746, 775, 780, 815/21.Kopije izvještaja o upotrebi sredstava prinude koji su dostavljeni od strane Uprave policije instituciji Zaštitnika i to: broj izvještaja zavedenih u Upravi policije: 14-216/21-19649/4; 14-216/21-19649/2; 070/21-5146/7; 070/21-5416/6; 14-216/21-19649/3; 09/21; 226/21-5454/2; 226/21-5453/2; 10/21; 217/21-5266/3; 217/21-5255/4; 217/21-5266/5; 217/21-5255/2; 217/21-5255/3; 217/21-5266/4; 217/21-5266/2; 215/21-24982/1; 215/21-24982/2; 215/21-24982/3; 215/21-24982/4; 215/21-24982/5; 215/21-24981/1; 215/21-24981/2; 215/21-24981/3; 14/2-2-216/21-19649/1; 216/21-3628/2; 21/2-3396;

216/21-3628/3; 070/21-5416/3; 070/21-5416/2; 070/21-5416; 070/215416/1; 070/21-5416/4; 070/21-5416/5.

U uvodnom dijelu stručnog Mišljenja se navodi da stručno mišljenje o upotrebi hemijskih sredstava predmetnom prilikom sa aspekta toksikološke hemije se najprije odnosi na količinu upotrijebljenih sredstava (ili supstanci koje se oslobađaju tokom korišćenja tih sredstava) u segmentima životne sredine (npr. vazduhu) koja mogu imati negativan uticaj na zdravlje ljudi. Odabir specifičnih supstanci koje se mjere kao i metode mjerenja su, između ostalog, vještine i znanja toksikološkog hemičara.

U zaključku stručnog Mišljenja se navodi: „procjena uticaja hemijskih sredstava na zdravlje ljudi koja se sastoji od četiri navedene faze (procjena ispuštanja zagađujućih materija; procjena izloženosti; procjena posljedica i procjena rizika) u osnovi je bazirana na rezultatima mjerenja. Ova mjerenja moraju biti adekvatno planirana kako u smislu specifičnosti parametara, tako i u smislu specifičnosti lokacije na kojoj se realizuju, ali i dužini njihovog trajanja. Postoji dovoljno do sada realizovanih studija koje daju podatke o toksičnosti i karakteru svih hemikalija koje su se tokom i nakon dešavanja 05.09.2021. godine u Cetinju mogle naći u životnoj sredini. Tome je upravo i posvećen uvodni tekst ovog stručnog mišljenja. Većina studija osmišljenih za procjenu povezanosti zagađivača i zdravlja ljudi je koristila ekološke indikatore kontakta ispitanika sa zagađivačem uz pretpostavku da postoji prilično dobra korelacija između ovih indikatora i uzročnog faktora. Indikatori izloženosti moraju biti validirani tako da se efekti zagađivača mogu pravilno izmjeriti. Greške u mjerenju izloženosti ili pogrešna klasifikacija statusa izloženosti mogu dovesti do lažnih zaključaka. Predmetna dešavanja na Cetinju su dovela do toga da se u životnoj sredini navedenog dana moglo naći više zagađivača, tako da se ne može primijeniti princip „jedan zagađivač-jedan ishod“. Mjerenje komponenti smješa odgovornih za zdravstveni efekat je u tom smislu komplikovanije. Moguće je da isti zagađivač može imati različite uticaje u prisustvu ili odsustvu povećane koncentracije drugih zagađivača. Nadalje, postoji mogućnost da osjetljivi dio populacije na sličan način reaguje na različite vrste zagađenja vazduha. Sve navedeno govori o specifičnosti situacije i neophodnosti adekvatnog pristupa problemu.

Preduslov realizacije svih ranije navedenih faza procjene jesu kompetentna mjerenja. Mjerenja su trebala biti pravilno planirana kako u smislu zagađivača koje je trebalo mjeriti/pratiti, tako i u smislu dužine trajanja mjerenja i odabira lokaliteta na kojima će se postaviti oprema za mjerenje. Mjerenja nije bilo dovoljno realizovati samo tog dana, već je praćenje specifičnih materija (poliaromatski ugljovodonici, suspendovane čestice itd) trebalo vršiti tokom dužeg vremenskog perioda. Razlog za ovo je činjenica sa se ove materije iste mogu naći u životnoj sredini kao produkti uobičajenih izvora zagađenja (saobraćaj i sl). Dakle, u slučaju ovih zagađivača trebalo je pratiti trend.

Važno je istaći da ne postoje nikakva realizovana mjerenja koja bi dala sliku stanja o sadržaju zagađivača u vazduhu ili nekom drugom segmentu životne sredine na Cetinju kako prije 05.09.2021. godine, na dan upotrebe hemijskih sredstava, ali ni kasnije. Kao što je već navedeno, jedino adekvatno realizovana mjerenja mogu dati prikaz stanja opterećenosti bilo kog segmenta životne sredine što je u slučaju koji je predmet preispitivanja izostalo.“

Konačno, koristeći zakonsku mogućnost da za potrebe ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik može pozvati svako lice u svojstvu svjedoka/inje ili angažovati stručnjaka/inju iz odgovarajuće oblasti, za potrebe postupanja po pritužbama o prekomjernoj upotrebi hemijskih sredstava tokom demonstracija na Cetinju zatraženo je mišljenje i kliničke toksikološkinje dr XX. Kako je dostavljeno mišljenje kompromitovano događajima izvan svere sprovođenja ispitinog postupka, o čemu je Zaštitnik infomisao javnost, to ono nije moglo biti uzeto u razmatranje.¹

¹ Za više detalja vidjeti: <https://www.ombudsman.co.me/34792.news.html>.

Konačno, u cilju sprovođenja sveobuhvatnog ispitnog postupka, Zaštitnik je analizirao 21 video zapis na kojim se prikazuju predmeta dešavanja, a koji su bili dostupni u medijima, odnosno na društvenim mrežama. Na osnovu pregledanih snimaka nije bilo moguće nesumnjivo utvrditi trenutak početak preduzimanja radnji od strane policijskih službenika kako je to pritužbom predstavljeno.

III Utvrđene činjenice

3. Na osnovu sprovedenog ispitnog postupka utvrđene su sljedeće činjenice relevantne za donošenje ovoga Mišljenja:

- da je 4. i 5.9.2021. došlo do neprijavljenog okupljanja većeg broja građana na Cetinju;
- da su se građani okupili kako bi iskazali protest povodom najavljenog ustoličenja mitropolita Joanikija koje je planirano za 5.9.2021. godine;
- da je za vrijeme trajanja protesta došlo do fizičkog sukoba dijela okupljenih građana sa službenicima UP;
- da je okupljenim građanima izdato upozorenje, a zatim i naređenje da se udalje;
- da je nakon upozorenja, odnosno naređenja došlo do upotrebe hemijskih sredstava;
- da se podnositeljka pritužbe nalazila u svojoj kući Bajova br. X, kada su policijski službenici upotrijebili hemijska sredstva;
- da je direktor Uprave policije rješenjem br. 078/21-25054 od 7.9.2021. godine formirao četvorčlanu Komisiju o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude, koju su činili službenici UP;
- da je Komisija u svom Mišljenju br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine, zaključila da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima, postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima i pritom primijenili ovlašćenja propisana čl. 41 Zakona o unutrašnjim poslovima (tačka 2);
- da je Mišljenje zasnovano isključivo na izvještajima rukovodilaca obezbjeđenja Sektora Uprave policije MUP-a koji su shodno planu bili angažovani i primijenili policijska ovlašćenja i upotrijebili sredstva prinude predmetnom prilikom;
- da su XX - rukovodilac Operativnog štaba, XX – v.d. pomoćnik direktora, XX – v.d. pomoćnik direktora i XX v.d. pomoćnik direktora, sačinili Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjeđenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira na Cetinju 4. -5.9.2021. godine br. 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine;
- da je jedan od zaključaka u navedenom Posebnom izvještaju navedeno da su angažovani službenici sproveli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja;
- da je Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije – Ministarstvo unutrašnjih poslova u Izvještaju K.br. 55/2022 godine od 30.6.2022. godine prikazalo da su policijski službenici na lokaciji na Dvorskom trgu i okolnim ulicama, uključujući i ulicu Baja Pivljanina upotrijebili ukupno 31 hemijsko sredstvo prinude, dok se konstatuje da se na snimcima vidi upotreba 85 sredstava prinude;
- da iz dostavljenih izvještaja o upotrebi sredstava prinude na predmetnim lokacijama nije moguće zaključiti u odnosu na koja lica konkretno sredstva upotrijebljena, njihove karakteristike, konačne posledice postupanja, kao i sve pouke naučene iz incidenta;
- da su predmetna dešavanja na Cetinju dovela do toga da se u životnoj sredini navedenog dana moglo naći više zagađivača, tako da se ne može primijeniti princip „jedan zagađivač- jedan ishod“;
- da ne postoje nikakva realizovana mjerenja koja bi dala sliku stanja o sadržaju zagađivača u vazduhu ili nekom drugom segmentu životne sredine na Cetinju kako prije 05.09.2021. godine, na dan upotrebe hemijskih sredstava, ali ni kasnije;

- da jedino adekvatno realizovana mjerenja mogu dati prikaz stanja opterećenosti bilo kog segmenta životne sredine što je u slučaju koji je predmet preispitivanja izostalo.

IV Relevantno pravo

Domaće pravo

4. Ustav Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 001/07 od 25.10.2007, 038/13 od 02.08.2013) propisuje:

"Prava i slobode ostvaruju se na osnovu Ustava i potvrđenih međunarodnih sporazuma.

Svi su pred zakonom jednaki, bez obzira na bilo kakvu posebnost ili lično svojstvo." (član 17)

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na drugi način.

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore." (član 47)

"Jemči se sloboda mirnog okupljanja, bez odobrenja, uz prethodnu prijavu nadležnom organu.

Sloboda okupljanja može se privremeno ograničiti odlukom nadležnog organa radi sprječavanja nereda ili vršenja krivičnog djela, ugrožavanja zdravlja, morala ili radi bezbjednosti ljudi i imovine, u skladu sa zakonom." (član 52)

"Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je samostalan i nezavisan organ koji preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda vrši funkciju na osnovu Ustava, zakona i potvrđenih međunarodnih ugovora, pridržavajući se i načela pravde i pravičnosti". (član 81)

5. Zakon o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda ("Službeni list Crne Gore", br. 042/11 od 15.08.2011, 032/14 od 30.07.2014, 021/17 od 31.03.2017) propisuje:

"Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjim ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja, kao i mjere za spriječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije." (član 2);

"Zaštitnik ima pravo da sa licima koja su lišena slobode razgovara bez prisustva službenih lica." (član 24);

„Postupak ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda pokreće se povodom pritužbe ili po sopstvenoj inicijativi.“ (član 28 stav 1)

„Nakon završetka ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda Zaštitnik/ca daje mišljenje o tome da li je, na koji način i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda.“(član 41).

6. Zakona o javnim okupljanjima i javnim priredbama ("Sl. list CG.", br. 052/16) propisuje:

"Neposredno prije početka javnog okupljanja ili u toku njegovog trajanja, policijski službenici su ovlašćeni da prekinu javno okupljanje ako:

- 1) njegovo održavanje nije prijavljeno ili nije dozvoljeno;
- 2) je usmjereno na nasilno ugrožavanje ustavnog poretka;
- 3) se učesnici pozivaju ili podstiču na oružani sukob ili nasilje, kršenje ljudskih prava i sloboda i posebnih manjinskih prava i sloboda drugih lica, nacionalnu, rasnu, vjersku ili drugu neravnopravnost, mržnju i netrpeljivost;
- 4) postoji ugrožavanje bezbjednosti lica i imovine, zdravlja, prava drugih lica, odnosno kad nastupi stvarna ili neposredna opasnost od nasilja, uništavanja materijalnih dobara ili drugih oblika narušavanja javnog reda i mira u većem obimu;
- 5) nastupi opasnost po život i zdravlje učesnika javnog okupljanja ili drugih lica;
- 6) se održava na prostoru iz člana 6 stav 2 ovog zakona; i

7) se održava na prostoru ili u vremenu koje nije navedeno u prijavi.” (čl. 17).
 “Polijski službenik će naređenje o prekidu javnog okupljanja zbog razloga iz člana 17 ovog zakona saopštiti organizatoru ili vođi okupljanja, odnosno učesnicima javnog okupljanja.
 U slučaju iz stava 1 ovog člana, organizator ili vođa okupljanja je dužan da učesnicima javnog okupljanja odmah saopšti da je okupljanje prekinuto i da zatraži da se učesnici mirno razidu.
 Ako organizator, vođa okupljanja ili učesnici javnog okupljanja ne postupe u skladu sa naređenjem iz stava 1 ovog člana, policija će preduzeti mjere radi razilaženja učesnika javnog okupljanja, u skladu sa zakonom.” (čl. 18).

7. Zakon o unutrašnjim poslovima ("Službeni list Crne Gore", br. 070/21 i 123/21) propisuje:

“Polijski poslovi su:...

16) obezbjeđivanje javnih okupljanja građana i javnih priredbi u skladu sa zakonom; i

17) drugi poslovi propisani zakonom.

Polijski poslovi vrše se primjenom polijskih ovlašćenja, mjera i radnji. (čl. 18)”

“O upotrebi sredstva prinude, polijski službenik koji je upotrijebio i/ili naredio upotrebu sredstva prinude, odnosno učestvovao u primjeni sredstava prinude, samostalno i bez konsultacija sa drugim učesnicima događaja, podnosi pisani izvještaj neposrednom rukovodiocu, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 časa od upotrebe sredstva prinude.

Kad upotrijebi i/ili naredi upotrebu sredstva prinude, odnosno učestvuje u primjeni sredstava prinude tokom obezbjeđenja javnih okupljanja ili javnih priredbi, kao i tokom pružanja pomoći drugoj organizacionoj jedinici Policije, samostalno i bez konsultacija sa drugim učesnicima događaja, polijski službenik podnosi pisani izvještaj rukovodiocu obezbjeđenja javnog okupljanja ili javne priredbe, odnosno rukovodiocu organizacione jedinice Policije kojoj pruža pomoć, bez odlaganja, a najkasnije u roku od 24 časa od upotrebe sredstva prinude.

Neposredni rukovodilac, odnosno rukovodilac iz stava 2 ovog člana, bez odlaganja, prikuplja obavještenja o okolnostima upotrebe sredstava prinude i daje mišljenje o opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude, koje sa izvještajem polijskog službenika iz st. 1 i 2 ovog člana, u roku od 48 časova od upotrebe sredstva prinude, dostavlja direktoru Policije ili licu koje on ovlasti.

U izvještaju iz st. 1 i 2 ovog člana navode se: mjesto, datum i čas upotrebe sredstva prinude; ime, prezime i jedinstveni matični broj, državljanstvo, odnosno datum rođenja lica prema kojem je upotrijebljeno sredstvo prinude, vrsta i broj isprave za stranca protiv koga je upotrijebljeno; ime i prezime i jedinstveni matični broj lica koje je bilo prisutno prilikom upotrebe sredstava prinude, vrsta upotrijebljenih sredstava prinude; ime i prezime polijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude; razlog upotrebe sredstva prinude; okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno; eventualne posljedice upotrebe sredstva prinude; zakonski osnov i način upotrebe sredstva prinude; drugi podaci ako se radi o upotrebi sredstva prinude prema grupi lica i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti, pravilnosti i zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Zakonitost upotrebe sredstva prinude ocjenjuje direktor Policije ili lice koje on ovlasti, bez odlaganja, a najkasnije u roku od tri dana od dana dobijanja izvještaja sa spisima predmeta.

Ako direktor Policije ili lice koje on ovlasti ocijeni da je sredstvo prinude nezakonito upotrijebljeno, dužan je da, najkasnije u roku od pet dana od dana ocjene zakonitosti upotrebe sredstva prinude, preduzme mjere za utvrđivanje odgovornosti polijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude.

Izuzetno od stava 5 ovog člana, ministar ili lice koje on ovlasti obrazuje komisiju koja ocjenjuje okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, ako je:

- 1) polijski službenik upotrijebio vatreno oružje;
- 2) usljed upotrebe sredstva prinude nastupila teška tjelesna povreda ili smrt lica; ili
- 3) sredstvo prinude upotrijebljeno protiv grupe lica.

Komisija iz stava 7 ovog člana, obrazuje se u roku od tri dana od dana upotrebe sredstava prinude, i čine je dva policijska službenika sa najvišim policijskim zvanjem, jedan predstavnik Ministarstva i jedan predstavnik reprezentativnog sindikata Policije.

Komisija iz stava 7 ovog člana, utvrđuje okolnosti pod kojima je upotrijebljeno sredstvo prinude, prikupljanjem podataka, u skladu sa zakonom, o čemu, u što kraćem roku, sačinjava zapisnik.

O zakonitosti upotrebe sredstva prinude, komisija iz stava 7 ovog člana sačinjava mišljenje o okolnostima opravdanosti upotrebe sredstava prinude, koje, u što kraćem roku, dostavlja ministru ili licu koje je on ovlastio.

Ako mišljenje iz stava 10 ovog člana sadrži ocjenu da je sredstvo prinude nezakonito upotrijebljeno, ministar ili lice koje on ovlasti postupa u skladu sa stavom 5 ovog člana.

Za nezakonitu upotrebu sredstva prinude u smislu st. 5 i 10 ovog člana odgovoran je policijski službenik koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude.

U slučaju nezakonite upotrebe sredstva prinude odgovoran je i policijski službenik koji nije pokušao da spriječi nezakonitu upotrebu sredstava prinude, a bio je u prilici da to učini.

Mišljenje komisije o upotrebi sredstva prinude iz stava 7 tačka 2 ovog člana, dostavlja se državnom tužiocu na ocjenu.”(član 96)

„Hemijska sredstva mogu se upotrijebiti radi odbijanja napada i savladavanja otpora koji se ne mogu obezbijediti upotrebom fizičke snage, ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom, električnog paralizatora i službene palice, a radi uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, radi oslobađanja zatvorenog prostora od lica, za rješavanje talačkih situacija i u slučajevima kad su ispunjeni uslovi za upotrebu sredstava posebne namjene ili za upotrebu vatrenog oružja utvrđeni ovim zakonom.

Hemijskim sredstvima, u smislu ovog zakona, smatraju se različita konstruktivna sredstva, punjena nesmrtonosnim hemijskim materijama za privremeno, kratkotrajno onesposobljavanje, namjenski izrađena i konstruktivno prilagođena za primjenu prilikom izvršavanja složenijih poslova i zadataka policijskih službenika, a koja su dozvoljena na osnovu Konvencije o zabrani razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja i o njegovom uništavanju, i ne koriste se kao metod ratovanja i ne tretiraju se kao hemijsko oružje.

U zatvorenim prostorijama hemijska sredstva mogu se upotrebljavati samo radi savladavanja otpora lica koje se sakrilo, zabarikadiralo, prijeti ili pruža otpor upotrebom vatrenog oružja, opasnim oruđem ili drugim opasnim predmetom.

Prilikom upotrebe hemijskih sredstava u blizini ustanova u kojima borave djeca i stariji, bolnica, osnovnih škola, prometnih saobraćajnica i lako zapaljivih materijala, preduzimaju se i posebne mjere za zaštitu i pružanje pomoći licima (prisustvo službe hitne medicinske pomoći, vatrogasne službe i dr.). Hemijska sredstva ne mogu se upotrebljavati prema licima koja se nalaze u blizini eksplozivnih materija, odnosno zapaljivih tečnosti i gasova, kao i na velikoj visini i na sličnim mjestima gdje bi mogao biti ugrožen život ljudi.“ (član 111).

8. Pravilnik o načinu obavljanja određenih policijskih poslova i primjeni ovlašćenja u obavljanju tih poslova("Službeni list Crne Gore", br. 021/14 od 06.05.2014, 066/15 od 26.11.2015) propisuje:

„O svakoj upotrebi sredstva prinude policijski službenik koji je upotrijebio sredstva prinude i/ili koji je naredio upotrebu sredstava prinude neposredno ili preko dežurne službe odmah obavještava nadređenog policijskog službenika, a najkasnije 24 sata od upotrebe sredstva prinude podnosi o tome izvještaj u pisanom obliku.

U izvještaju iz stava 1 ovog člana navodi se mjesto, datum i čas upotrebe sredstva prinude, vrstu sredstva prinude, ime, prezime i jedinstveni matični broj lica protiv koga je upotrijebljeno i zašto je upotrijebljeno sredstvo prinude, druge podatke ako se radi o upotrebi sredstava prinude prema grupi ili prema životinjama, okolnosti pod kojima je sredstvo prinude upotrijebljeno, eventualne posljedice upotrebe, zakonski osnov i način upotrebe, ime i prezime policijskog službenika koji je upotrijebio, odnosno naredio upotrebu sredstva prinude i druge činjenice i okolnosti koje su neophodne za ocjenu opravdanosti, pravilnosti i zakonitosti upotrebe sredstva prinude.

Nadređeni policijski službenik dužan je da odmah prikupiti obavještenja o okolnostima upotrebe sredstava prinude i da mišljenje o opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude, osim ako je za procjenu opravdanosti i pravilnosti upotrebe sredstava prinude obrazovana posebna komisija.

Nadređeni policijski službenik mišljenje iz stava 3 ovog člana, sa izvještajem policijskog službenika koji je upotrijebio sredstva prinude dostavlja rukovodiocu nadležne organizacione jedinice.

Rukovodilac nadležne organizacione jedinice sačinjava izvještaj o okolnostima upotrebe sredstava prinude koji sa svim spisima, radi ocjene zakonitosti, dostavlja ministru, u roku od 48 časova od trenutka kad je upotrijebljeno sredstvo prinude.“ (čl. 218)

Međunarodno pravo i standardi

9. Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda:

“Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.“ (član 3)

„Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtjevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja obavještenja dobijenih u povjerenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva“ (član 10).

Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja s drugima, uključujući i pravo osnivanja sindikata i pridruživanja sindikatima zbog zaštite svojih interesa.

Ova prava neće biti ograničena izuzev na način propisan zakonom i koji je neohodan u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti ili javne bezbjednosti, u cilju sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili zaštite prava sloboda drugih. Ovim članom se ne zabranjuje uvođenje zakonitih ograničenja na ona prava koja uživaju pripadnici oružanih snaga, policije ili državne administracije.“ (čl.11)

10. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima propisuje:

“Niko neće biti podvrgnut torturi ili surovom, nečovječnom ili ponižavajućem postupku ili kazni“ (...) (Član 7)

11. UN Konvencija protiv mučenja i drugih svirepih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni propisuje:

“Mučenje označava svaki čin kojim se nekom licu namjerno nanose velike patnje, fizičke ili duševne, sa ciljem da se od njega ili nekog trećeg lica dobiju obavještenja ili priznanja, da se kazni za neko djelo koje je ono ili neko treće lice počinilo ili se sumnja da ga je počinilo, da se uplaši ili da se na njega izvrši pritisak ili iz bilo koje druge pobude zasnovane na bilo kakvom obliku diskriminacije, kad takav bol ili takve patnje nanosi službeno lice ili neko drugo lice koje djeluje po službenoj dužnosti ili na osnovu izričitog naloga ili pristanka službenog lica(...)“ (član 1)

12. UN Smjernice o nebojtom oružju u primjeni zakona² propisuju:

3.3. „Odgovornost se dodatno potpomaže vođenjem evidencije o opremanju službenika za sprovođenje zakona nebojtitim oružjem, u kombinaciji sa promptnim, sveobuhvatnim izvještavanjem o incidentima u

kojima su službenici primjenili silu. S tim u vezi, države treba da razmotre da od svih agencija za sprovođenje zakona zahtijevaju da dokumentuju svaku upotrebu sile koja uključuje neubojito oružje ili srodnu opremu³

3.4. „U slučaju povrede, izveštaj treba da sadrži dovoljno informacija kako bi se utvrdilo da li je primjena sile bila neophodna i proporcionalna, i treba da budu navedeni detalji incidenta, uključujući okolnosti; karakteristike žrtve; mjere preduzete radi izbjegavanja upotrebe sile i deeskalaciju situacije; vrstu i način upotrebe sile, uključujući određeno oružje; razloge za upotrebu sile i njena efikasnost; i posledice. Izveštaj treba da zaključi da li je upotreba sile bila zakonita i, u svakom slučaju, treba da identifikuje sve pouke naučene iz incidenta.“⁴

V ZAKLJUČNA OCJENA

13. XX je podnijela pritužbu Zaštitniku, u kojoj je u najbitnijem navedeno: da je, kada je bila u svom domu 5. septembra, začula rafale i da je pretpostavila da je počela intervencija policije; da joj se kćerka strašno uznemirila od tog zvuka; da nije bila učesnica protesta; da je izašla ispred zgrade, vidjela na destine osoba različitog pola i starosti, kako bježe od policije; da je čula da puno ljudi plače i vrišti; da sa te lokacije, na kojoj ona živi, nije bilo napada na službenike Uprave policije, jer i nije postojalo pogodnih predmeta za takvo nešto; da je njena kćerka od rođenja boluje i da je osoba sa 80 posto invaliditeta; da su je pucnji uznemirili i da se njeno zdravstveno stanje pogoršalo; da nije bilo sigurno da je odvede do bolnice, iako živi blizu; da okolnosti koje su bile nijesu omogućavale redovnu i kvalitetnu zdravstvenu njegu te da su kasnije otišli u bolnicu autom, kako bi manje osjećala dim.

Dalje je navedeno: da joj je ćerka 6. septembra opet bila uznemirena; da je 7. septembra i dalje imala kašalj; da ima problem da izlazi iz kuće; da je ovaj događaj itekako uticao na njenu ćerku te da je mišljenja da je ovakvim postupanjem Uprava policije povrijedila njena prava, posebno njene kćerke i da smatra da je došlo do kršenja ne samo domaćih već i međunarodnih standarda ljudskih prava.

14. Iz raspoložive dokumentacije (spisa, pregledanog video materijala, iskaza podnosilaca i drugih dokaza) Zaštitnik nije mogao identifikovati podnositeljku pritužbe na konkretnoj lokaciji i na taj način joj priznati svojstvo aktivne legitimacije. Međutim, kako se na uvjerljiv način i kroz priloženu medicinsku dokumentaciju prikupio dovoljan broj činjenica da potkrijepi navode podnositeljke pritužbe, Zaštitnik je uzeo u obzir ovu okolnost i tretirao njen iskaz kao uvjerljiv i podoban da se po njemu postupi.

Kada je u pitanju opravdanost upotrebe hemijskih sredstava na pojedinim lokacijama Zaštitnik je u pojedinim predmetima iz ovog događaja, pa i u ovom predmetu, zasnivao svoj zaključak najčešće na filmovanim materijalima i dokumentaciji sadržanoj u postupku pred Unutrašnjom kontrolom rada policije Ministarstva unutrašnjih poslova. Pri tome treba dodati da se u teoriji i praksi situacije upotrebe hemijskih sredstava nazivaju “nediskriminatornim”, odnosno da je u karakterističnim situacijama teško izolovati njihovu upotrebu samo na pojedince koji svojim ponašanjem narušavaju koncept mirnog okupljanja, a ne i na druge učesnike javnog okupljanja⁵. U tom smislu Zaštitnik nalazi da je moguće da se prilikom upotrebe hemijskih sredstava desi da ona pogađaju fizički i psihički integritet i onih lica koja ničim ne doprinose nasilju na javnim okupljanjima. Međutim, imajući u vidu moguće štetne posljedice po zdravlje lica izloženih dejstvu hemijskih sredstava, to se može opravdati samo u izuzetnim

⁵ Chemical Irritants in Law Enforcement (*Hemijski iritanti u sprovođenju zakona*) – Amnesty International Position Paper, 2021, str.9

situacijama, za šta zbog nedostatka činjenica koje bi se mogle dokazati (osim kada je kao u jednom broju predmeta iz istog javnog događaja to dokumentovano filmovanim materijalom na konkretnoj lokaciji). Pri tome treba uzeti u obzir još tri uslova koji moraju biti ostvareni, a to je: 1) da se hemijska sredstva mogu koristiti samo ako je nasilje toliko prisutno i rašireno da nije moguće djelovati u odnosu na konkretne osobe koje narušavaju javni red i mir na okupljanju, 2) da se hemijska sredstva nikada ne koriste ako se radi o izolovanim slučajevima nasilja, i 3) hemijska sredstva se po pravilu ne koriste protiv pojedinaca⁶.

Stoga, imajući u vidu broj okupljenih lica, evidentne tenzije prije, tokom, pa i nakon predmetnog događaja, nedostatak prethodne komunikacije između učesnika i organa policije, odsustvo bilo kakvog formalnog oblika organizacije skupa i uspostavljanja kontakta sa organima policije na šta upućuje Zakon o javnim okupljanjima, kao i pregledanim video materijalom evidentirane izolovane slučajeve nasilnog djelovanja, Zaštitnik nije u mogućnosti da se odredi prema podnositeljkinj tvrdnji da su prema njoj primijenjena hemijska sredstva u situaciji za koju se ne može smatrati da je "izuzetna".

15. Pri naprijed navedenom potrebno je dati elemente koji se uzimaju u obzir prilikom ocjene primjene sredstava prinude, a to su: zakonitost, odnosno osnov u zakonu, neophodnost i proporcionalnost. Kada je u pitanju osnov, članom 111 Zakona o unutrašnjim poslovima propisano je da se "hemijska sredstva mogu upotrijebiti radi odbijanja napada i savladavanja otpora koji se ne mogu obezbijediti upotrebom fizičke snage, ručnog spreja sa nadražujućim dejstvom, električnog paralizatora i službene palice, a radi uspostavljanja narušenog javnog reda i mira, radi oslobađanja zatvorenog prostora od lica, za rješavanje talačkih situacija i u slučajevima kad su ispunjeni uslovi za upotrebu sredstava posebne namjene ili za upotrebu vatrenog oružja utvrđeni ovim zakonom". Iz sadržine ove odredbe jasno se mogu prepoznati faktičke situacije kao osnov za upotrebu hemijskih sredstava. Ukoliko se uzmu u obzir iskazi i obavještenja koja je u vezi sa ovim i drugim predmetima na istoj i obližnjim lokacijama dobio Zaštitnik, može se reći da su ona dijametralno suprotna kada je u pitanju pozicija podnositeljke i Uprave policije, te je nakon sagledavanja svih činjenica u odnosu na konkretno lice to praktično nemoguće procijeniti.

U takvim okolnostima i elemenat neophodnosti za konkretnu situaciju u kojoj se nalazila podnositeljka takođe je nemoguće niti dokazati niti isključiti. Pri tome treba posebno istaći predostrožnost koja se uzima u obzir, a to je da su učesnici okupljanja prethodno upozoreni da se "raziđu", te da je postojao prostor koji je mogao biti korišćen za napuštanje lica mjesta nakon upozorenja. Međutim, iz dostavljenog materijala nije bilo moguće procijeniti sve događaje na predmetnoj i obližnjim lokacijama koji su uslovlili upotrebu hemijskih sredstava kao posljednje sredstvo koje je upotrijebljeno radi pojave narušavanja javnog reda i mira. Zaštitnik ukazuje i na evidentan nedostatak kod procjene rizika ovakvog i sličnih okupljanja, imajući u vidu da se isti događaj najavljivao nekoliko dana prije toga, a da u formalnoj ravni nije bilo jasnih i nedvosmislenih kontakata i upozorenja do kakvih posljedica može da dovede situacija bez odgovarajuće kontrole i komunikacije sa učesnicima ili onima koji su skup najavljivali kroz svoje istupe u javnosti ili barem Zaštitnik nije bio u posjedu takve informacije. Na isti način se može uzeti u obzir i cjelina događaja i njegov znatno širi uticaj, ne samo u odnosu na konkretni povod okupljanja koji se isticao u javnosti, već i kao potreba da se preduprijedi širenje i zaoštavanje konflikta i ostvarivanje svih ljudskih prava i sloboda.

Kada je u pitanju proporcionalnost upotrebe hemijskih sredstava, odnosno da li se isti cilj mogao postići manje invazivnim sredstvima, Zaštitnik ima oprečna zapažanja. Naime, iz pregledanog video materijala može se zaključiti da je postojala namjera jednog broja učesnika da na nasilan način iskaže svoj stav prema konkretnom događaju. Međutim, Zaštitnik konstatuje da vrijeme koje se označava kao prijetnja

⁶ Isto, str.10.

zbog koje su upotrijebljena hemijska sredstva nije registrovano na filmovanom materijalu koji mu je bio u posjedu, pa ne može ni da se odredi prema činjenici da li su postojali uslovi za upotrebu sile, odnosno hemijskih sredstava u ranim jutarnjim satima 5. septembra 2021.godine na Cetinju oko 6:00 h u odnosu na lokaciju i podnositeljku pritužbe.

Elementat proporcionalnosti se ogleda i u količini upotrijebljenih hemijskih sredstava da bi se postigao cilj, a to je eliminacija rizika od nasilja na javnom okupljanju. Pri tome odmah treba reći da upotrijebljena različito djeluju zavisno od ličnih psiho-fizičkih karakteristika osobe (zdravstveno stanje, konstitucija i otpornost na promjene u sredini) koja im je bila izložena i stanja okruženja u kojem se koriste (zatvoren prostor, mala površina na kojoj se koriste, velika koncentracija sredstva, i sl.). Prema do sada Zaštitniku dostupnim podacima, kada je u pitanju prostor na kojemu su sredstva korišćena i da su korišćena na način kojim se eliminiše rizik po život i zdravlje ljudi, ona ne bi predstavljala ozbiljniji rizik jer se brzo oslobađaju i imaju kratko dejstvo po okončanju njihovom izlaganju pod uslovom da osoba duže vrijeme nije bila izložena njihovom korišćenju⁷. Upotreba hemijskih sredstava je opravdana tek ako postoje razlozi za miješanje u ostvarivanju prava na mirno okupljanje koje se ogleda u zaštiti javnog reda i mira, te ako to nije moguće na drugi način spriječiti, opravdati neselektivnu upotreba hemijskih sredstava u odnosu na sve učesnike okupljanja koji se nijesu razišli nakon upozorenja.

Takođe, vrlo značajan element u ocjeni stanja je način pružanja medicinske pomoći u odnosu na uticaj hemijskih sredstava, posebno ukoliko osoba na vrijeme ne reaguje na pravilan način, što može da dodatno ugrozi njeno zdravlje, a još više ako nakon tegoba ne zatraži stručnu medicinsku pomoć⁸. Upotreba hemijskih iritansa može privremeno uzrokovati poteškoće s disanjem, mučninu, povraćanje, iritaciju respiratornog trakta, suznih kanala i očiju, grčeve, bolove u grudima, dermatitis ili alergije. *U velikim dozama* može uzrokovati nekrozu tkiva u respiratornom traktu i probavnom sistemu, plućni edem i unutrašnje krvarenje⁹. U odnosu na dugoročne posljedice ključna je uzročno-posljedična veza i specifične psihofizičke i zdravstvene karakteristike svakog pojedinog slučaja.

16. Kada je u pitanju izloženost velikim dozama koja bi uzrokovala teži efekat po zdravlje i život, onda teorija upućuje da je teško održiva teza obzira da bi za takvo što bila potrebna doza CS (chlorobenzylidene malononitrile) koji je korišćen u predmetnom događaju u koncentraciji 25.000 do 60.000 mg-min/m³ koja je u konkretnom slučaju i domenu vrlo malo vjerovatne teorije.¹⁰ U nalazu koji je dala stručno lice, specijalista toksikološke hemije date su vrijednosti¹¹ koje govore da su određene koncentracije materije u vazduhu do jednog sata vrlo blagih štetnih efekata, kao i izlaganju maksimalnoj koncentraciji do jednog sata u okvir kojih ne postoje okolnosti koje bi mogle da ukažu na veće zdravstvene rizike. U studiji koja je rađena na bazi ispitivanja na ljudima vrijednosti su zasnovane na izloženosti suzavcu (CS) u prosječnoj koncentraciji od 0,75 mg/m³ tokom 60 min (Beswick et al. 1972). Svih pet ispitanika je tolerisalo izlaganje, ali su prijavili peckanje i suzenje oka, pojačano lučenje pljuvačke, kašalj i peckanje na licu. Neki ispitanici su takođe prijavili iritaciju grla (4 ispitanika), peckanje

⁷ S. Longuet, *Permitted for law enforcement purposes but prohibited in the conduct of hostilities: The case of riot control agents and expanding bullets*, International Review of the Red Cross (2016), 98 (1), str.254

⁸ United Nations Human Rights Guidance on Less-lethal Weapons in Law Enforcement, New York and Geneva, 2020, str.30

⁹ Evropski sud za ljudska prava, *Abdullah Yaşa i ostali protiv Turske*, Presuda od 16 jula, 2013, st. 30.

¹⁰ *Permitted for law enforcement purposes but prohibited in the conduct of hostilities: The case of riot control agents and expanding bullets*, str.255

¹¹ *Izlaganje kontaktom sa očima* (0,1-1%), znaci i simptomi: Teški bol, obilne suze i crvenilo konjunktive (nakon izlaganja CS gasu u smješi uključujući rastvarače). Ove vrijednosti daju indicaciju nivoa izloženosti koji može izazvati neželjene efekte; *Izlaganje inhalacijom*: 0,5-1 mg/metar kubni, vrijeme 90 min, znaci i simptomi: Lahrimacija, blefarospazam, peckanje u ustima, iritacija nosa, stezanje u grudima i otežano disanje, <5 mg/metar kubni, znaci i simptomi: Konjunktivitis, suzenje, osjećaj pečenja u oku i bol, 6,7 mg/metar kubni, vrijeme 10 min, znaci i simptomi: Jak bol, obilne suze i crvenilo konjunktive (nakon izlaganja CS prahu).

u nosu i curenje nosa (3 subjekta), peckanje u ustima (2 subjekta), pečenje u grudima (2 subjekta), mučnina (2 ispitanika), i glavobolja (2 ispitanika). Ovo istraživanje pokazalo je različiti stepen tolerancije na ljudima sa različitim zdravstvenim stanjem (uključujući one koji su bolovali od žutice, hepatitisa ili peptičkog ulkusa ili koji su imali 50-60 godina i bili su slični onima "normalnim" dobrovoljacima kada su bili izloženi jako iritantnoj koncentraciji CS gasa u kratkom trajanju. Sposobnost tolerisanja CS na 14-73 mg/m³ i vrijeme oporavka kod dobrovoljaca s istorijom alergija na lijekove, sezonski alergije, astma ili osjetljivost na lijekove bili su slični "normalnim" dobrovoljcima, iako su ozbiljniji simptomi grudnog koša prijavljeni kod jednog broja ljudi sa već ranije utvrđenom dijagnozom. Skaliranje vremena nije izvršeno jer je iritacija posljedica direktnog kontakta sa CS i bilo je malo vjerovatno da će se povećati sa trajanjem izloženosti na ovom nivou ozbiljnosti (NRC 2001)¹².

Međutim, Zaštitnik ne isključuje drugačiji toksički uticaj na ljude sa posebnim ranije registrovanim karakteristikama slabijeg zdravstvenog stanja, za šta je potrebno izvršiti dodatne specijalističke i druge preglede i pretrage i ustanoviti uzročno posljedičnu vezu između zdravstvenog stanja i upotrebe hemijskih sredstava koja je na ozbiljniji način mogla uticati (akutno i u dužem vremenskom periodu) na svako lice ponaosob. Sa distance postupanja u predmetu i vremena kad su se prema subjektivnom osjećaju podnosioca/teljke javili zdravstveni problemi Zaštitnik ne može ustanoviti u kojoj mjeri je stvarna količina upotrijebljenih sredstava i na koji način uticala na zdravlje konkretnih osoba.

Ovo treba uzeti u obzir kada se ima u vidu vrijeme izloženosti hemijskim sredstvima koje je takođe neodređenog trajanja mjereno u satima i minutima na određenoj lokaciji po metru kubnom. To je važno i sa aspekta uticaja na zdravlje koje se navodi kao razlog obraćanja i eventualne odgovornosti za prekomjernu upotrebu hemijskih sredstava.

17. U objektivnom nalazu specijaliste toksikološke hemije koja je bila angažovana na predmetima iz ovog događaja, jasno se uočava nedostatak bilo kakvih pokazatelja o koncentraciji toksičnih, pa i hemijskih materija prije, tokom i posle skupa, što u cjelosti onemogućava bilo kakav vid zaključka o stanju u životnoj sredini, pa time i o eventualnom uticaju na zdravlje drugih agenasa koji se pominju (npr. paljenju guma). Zaštitnik ne spori ni ovu činjenicu, odnosno mogućnost uticaja drugih emisija, ali je ona prema dostupnim podacima potpuno nedokazana, pa se nije mogla sa sigurnošću uzeti u obzir prilikom ocjene uticaja na zdravlje učesnika protesta i populacije uopšte. Ovo tim prije nakon pregleda video materijala i posebno nakon činjenice da je upotreba hemijskih sredstava vremenski započela prije trenutka paljenja guma, pa se ako ništa drugo ima uzeti u obzir i ova vremenska diskrepanca. Iz istih razloga Zaštitnik nije mogao uzeti u obzir i drugo izrada stručnog nalaza specijaliste toksikologije jer je zasnovano na nemedicinskim ocjenama karaktera skupa, procjeni nemedicinskih stavova izvan vremena za koje je naložena izrada stručnog nalaza, te kompromitaciji nalaza koji je bez saglasnosti Zaštitnika učinjen dostupnim javnosti prije njegovog sagledavanja u kontekstu drugih stručnih nalaza koji su rađeni. Ne zalazeći u samu činjenicu da li su navodi izuzetog stručnog nalaza sa medicinskog stanovišta uticaja na zdravlje tačni, ovaj nalaz je u više elemenata ukazao na pristrasnost i neobjektivnost, zbog kojih nije mogao biti uzet u obzir.

18. Dalje, Zaštitnik primjećuje da je direktor Uprave policije formirao četvorčlanu Komisiju o razmatranju okolnosti upotrebe sredstava prinude, koju su činili službenici UP, a koja je u svom Mišljenju br. 078/21-25054/2 od 13.9.2021. godine zaključila da su policijski službenici, u konkretnim slučajevima, postupali u skladu sa Zakonom o unutrašnjim poslovima. Takođe, rukovodilac Operativnog štaba, kao i tri pomoćnika direktora sačinili su Poseban izvještaj sa analizom postupanja policijskih službenika Uprave policije u cilju obezbjeđenja i uspostavljanja narušenog javnog reda i mira

¹². *Acute Exposure Guideline Levels for Selected Airborne Chemicals: Volume 16*, National Research Council, Washington, DC - The National Academies Press. 2014, str.311, 312.

na Cetinju 4. -5.9.2021. godine br. 01-077/21-25908 od dana 14.9.2021. godine, u kojem je jedan od zaključaka i to da su angažovani službenici sproveli postavljene zadatke na kvalitetan, efikasan i zakonit način, uz najmanje štetnih posljedica po sve prisutne građane i stanovnike Prijestonice Cetinja.

Međutim, Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije – Ministarstvo unutrašnjih poslova je u Izvještaju K.br. 55/2022 godine od 30.6.2022. godine utvrdilo da je broj upotreba sredstava prinude na predmetnoj lokaciji prikazan u izvještajima, ukupno 31, dok se broj upotrijebljenih sredstava prinude koji se vidi na snimcima 85, dok se sumnja na upotrebu sredstava prinude u ukupnom broju od 24, te da se na osnovu tako utvrđenog činjeničnog stanja, može konstatovati razlika između stvarno upotrijebljenog broja sredstava prinude dobijenog na osnovu analize snimaka i broja sredstava prinude prikazanih u pojedinačnim izvještajima o upotrebi sredstava prinude.

Sa navedenim u vezi, primjećuje se formalistički pristup kako u donošenju Mišljenja Komisije, tako i prilikom izrade Posebnog izvještaja, koji su isključivo zasnovani na izvještajima rukovodilaca obezbjeđenja Sektora Uprave policije koji su shodno planu bili angažovani i upotrijebili sredstva prinude predmetnom prilikom, odnosno bez prikupljanja (i drugih) relevantnih podataka, kako je to propisano članom 96 Zakona o unutrašnjim poslovima, a sve pri činjenici da gotovo dvije trećine hemijskih sredstava koja su upotrijebljena na predmetnoj lokaciji nijesu registrovane (63,53%).

Štaviše, Zaštitnik ukazuje na primjer dobre prakse da se konačni izvještaji o opravdanosti upotrebe sredstava prinude dostavljaju osobama u odnosu na koja su sredstva primjenjena, a koje bi bile u prilici da preispitaju prvostepeno donesenu odluku, što značajno doprinosi jačanju povjerenja u rad službenika.¹³

19. U nedostatku drugih podataka, kao i činjenica koje bi mogle da ukažu na koncentraciju hemijskih sredstava na Cetinju spornog dana, te posebno na lokacijama koje su date u ovom predmetu, Zaštitnik je poklonio vjeru činjenicama koje je utvrdilo Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije, a koje govore da službenici Uprave policije nijesu registrovali svaku upotrebu hemijskih sredstava, što upućuje na sumnju da je ona bila prekomjerna barem na lokacijama koje je utvrdilo Odjeljenje za unutrašnju kontrolu policije.

Sa tim u vezi, Zaštitnik podsjeća na stav Evropskog suda za ljudska prava da su, u slučaju sukoba velikih razmjera između demonstranata i službenika zaduženih za sprovođenje zakona koji uključuje nasilje na obje strane, vlasti dužne da po sopstvenoj inicijativi pokrenu istragu kako bi se pažljivo ispitali postupci ne samo demonstranata koji su nasilno nastupali, već i službenika zaduženih za sprovođenje zakona.¹⁴

Evropski sud za ljudska prava je naglasio potrebu za opštom istragom o porijeklu i okolnostima takvih sukoba, kako bi se poboljšala efikasnost istrage bilo koje pojedinačne pritužbe na zlostavljanje¹⁵ koja mora biti samoinicijativno otvorena, čak i u odsustvu pojedinačnih pritužbi koje su podnijeli učesnici skupa.¹⁶

20. Imajući u vidu sve utvrđene činjenice, kao i one predočene koje nije bilo moguće utvrditi na egzaktn način, Zaštitnik nalazi:

¹³ Više detalja dostupno na: <https://www.ombudsman.co.me/34809.news.html>.

¹⁴ Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, 2020, stavovi 53-55.

¹⁵ Muradova protiv Azerbejdžana, 2009, st. 113-114.

¹⁶ Zakharov i Varzhabetyan protiv Rusije, 2020, st. 53-55.

Na osnovu dostavljene dokumentacije, filmovanog materijala, izjava učesnika skupa i medijskih izvještaja, a prije svega nalaza Odjeljenja za unutrašnju kontrolu Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore, zaključuje se da je u konkretnom slučaju postojala povreda negativne obaveze (nedokumentovana upotreba) i pozitivne obaveze (nedostatak odgovarajuće evidencije i sprečavanje nekontrolisanog korišćenja sredstava koja nijesu evidentirana u izvještajima komisija ustanovljenih od strane Uprave policije) iz čl.3 Evropske konvencije o ljudskim pravima i čl. 28, st.2 i 3 Ustava Crne Gore, koja se sastoji u nekontrolisanoj upotrebi hemijskih sredstava i količini koju je Unutrašnja kontrola registrovala na pojedinim lokacijama navedenim u ovom mišljenju.

Zaštitnik ne preudicira, niti je mogao utvrditi prekomjernu upotrebu suzavca u životnoj sredini, koja bi bila pretjerano štetna po zdravlje učesnika/ca skupa u smislu tako korišćene količine, jer za to nije posjedovao odgovarajući dokaz i dokumentaciju. O tome se nije moglo izjasniti ni stručno lice - specijalista toksikološke hemije, angažovano radi eventualnog utvrđivanja koncentracije suzavca u vazduhu i/ili uticaja drugih faktora koji bi mogli biti od značaja za utvrđivanje činjeničnog stanja i uticaja hemijskih sredstava na građane/ke Cetinje uopšte, kao i na same učesnike skupa (hidrometeorološke prilike, mjerenja vazduha i zemljišta na datim lokacijama, strujanje vjetrova, uticaj drugih faktora životne sredine...).

Zaštitnik nije mogao ustanoviti okolnosti vezane za podnositeljku i situaciju u njenom neposrednom okruženju, koje pretpostavljaju obavezu organa policije da prvo pokušaju izolovati eventualne počinioc prekršaja javnog reda i mira na toj lokaciji i intervenišu samo u odnosu na njih, kako bi spriječili izolovane nasilne akte, te eventualno omogućili dalje okupljanje, koje, treba napomenuti, prethodno nije bilo zabranjeno, bez obzira što formalno nije najavljeno.

Takođe, iz već naprijed navedenih razloga, osim subjektivnog osjećaja velike koncentracije suzavca, nije bilo moguće ustanoviti količinu koja bi imala direktan uticaj na podnositeljku i time bio dat odgovor na pitanje direktne štete po zdravlje koju je pretrpjela.

21. Na osnovu utvrđenog stanja i činjenice da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljena radi zaštite ljudskih prava i sloboda kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, a polazeći od načela pravde i pravičnosti, Zaštitnik podsjeća na ranije date preporuke Upravi policije da u budućem periodu sprovedu obuke policijskih službenika o: pregovaračkom upravljanju protestima i o opasnostima od hemijskih iritansa, praktičnom i dosljednom poštovanju uputstva za bezbjednu upotrebu hemijskih iritansa, rizicima višestrukog izlaganja, faktorima životne sredine i rizicima direktnog izlaganja traumama od slabo ciljane municije kao i drugih faktora rizika¹⁷ i upućuje

¹⁷ Vidjeti Mišljenje Zaštitnika broj:01-128/20–5 od 09.09.2020.godine

PREPORUKE

Upravi policije da:

- sprovede djelotvornu istragu u vezi sa korišćenjem hemijskih sredstava u konkretnom predmetu;
- dokumentuje količine hemijskih sredstava na raspolaganju i one koje su iskorištene;
- konačne ocjene o opravdanosti upotrebe sredstava prinude u budućem periodu budu utemeljene na svim relevantnim podacima, uključujući i podatke dobijene od lica u odnosu na koja su sredstva prinude primjenjena;
- da razmotri mogućnost audio-vizuelnog snimanja svih postupanja službenika UP u odnosu na javne skupove.

Uprava policije je dužna da u roku od 30 dana, od dana prijema ovog mišljenja dostavi izvještaj o preduzetim radnjama i mjerama za izvršenje datih preporuka.

ZAMJENICA ZAŠTITNIKA
LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE
Mirjana Radović

Dostaviti:

- podnositeljki pritužbe;
- Upravi policije- direktoru;
- Odjeljenju za unutrašnju kontrolu (na upoznavanje);
- Osnovnom državnom tužilaštvu na Cetinju (na upoznavanje);
- a/a.